

Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri İle Eleştirel Düşünme Becerileri Arasındaki İlişki

*The Relationship Between Student Teachers' Citizenship Skills and Critical Thinking Skills**

İsmail ACUN¹, Metin DEMİR² ve Nur Leman GÖZ³

Özet: Bu araştırmanın amacı Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde farklı bölümlerde birinci sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.

İlköğretim programları; yapısı, felsefesi, amaçları ve öğrenme çıktıları bakımından incelendiğinde modern toplumlarda etkin görev yapabilecek olan bireylere temel toplumsal ve akademik becerilerin kazandırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu yüzden öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterliliklerini ve eleştirel düşünme becerilerini birlikte araştırmak çok büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma tarama modelinde ilişkisel bir çalışmadır. Çalışmada iki farklı ölçme aracı kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterliliklerini ölçmek amacıyla Yücel, Acun, Demirhan ve Göz tarafından geliştirilen 'Vatandaşlık Yeterlilikleri Ölçeği' kullanılmıştır. İki bölümden oluşan bu ölçeğin birinci bölümünde, öğretmen adaylarının kişisel bilgileri, ikinci bölümünde ise vatandaşlık bilgi düzeyleri, sergiledikleri vatandaşlık davranış düzeyleri ve vatandaşlık konularını önemseme düzeylerini ölçmeye yönelik 6 vatandaşlık temasını içeren bilgi, değer ve davranış olmak üzere 3 alt boyuttan oluşan toplam 84 madde yer almaktadır.

Eleştirel düşünme beceri düzeylerinin ölçmek amacıyla ise Ennis ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve Akar, Acun, Gülveren ve Yücel tarafından Türkçeye uyarlanan Cornell Eleştirel Düşünme Testi Düzey Z (CEDTDZ) kullanılmıştır. Bu çalışmada çalışma grubunun özellikleri uygun olduğundan Düzey Z kullanılmıştır. Çalışma grubu Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören 93 1. sınıf öğrencisinden oluşmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre öğretmen adaylarının vatandaşlık konularına ait bilgi düzeyleri, sergiledikleri vatandaşlık davranışları ve vatandaşlık konularına atfettikleri önem seviyesi oldukça yüksek bulunmuştur. Ayrıca öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasında orta düzeyde bir ilişki ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: eleştirel düşünme becerileri, vatandaşlık yeterlilikleri, öğretmen adayları, vatandaşlık

¹ Yrd. Doç. Dr. İsmail ACUN, Uşak Üniversitesi, ismail.acun@usak.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Metin DEMİR, Uşak Üniversitesi, metin.demir@usak.edu.tr

³ Arş. Gör. Nur Leman GÖZ, Uşak Üniversitesi, nurleman.goz@usak.edu.tr

* Bu çalışmanın ilk versiyonu CiCe' nin 22-24 Mayıs 2010 tarihinde Barcelona'da düzenlediği konferansta sunulmuş ve "P.Cunningham & N. Fretwell (eds.) Lifelong Learning and Active Citizenship. London: CiCe, pp. 495 – 500" içinde yayımlanmıştır.

Extended Abstract

The aim of the research is to investigate the relationship between student teachers' citizenship skills and their critical thinking skills. The New Turkish Primary Curriculum aims at educating pupils with pre-requisite skills and knowledge that are necessary for operating efficiently in a knowledge based society. There is a strong emphasis on improving generic skills of students. The skills of critical thinking, reflective thinking, inquiry and working in groups are thought to be necessary skills for effective teaching and learning. When it comes to citizenship education those skills, especially critical thinking skills, become even more important.

There has been a shift in policy with the curriculum both in terms of its structure and its philosophy from „creating good citizens" to „empowerment" . The teachers will be the agents for the proposed shift to occur in schools and in pupils' hearts and minds. That is why it is important that teachers themselves should be equipped with the necessary skills and knowledge. In order to predict whether those aims will be realized or not, it is important to know whether teachers have those knowledge and skills. Thus, the question of whether there is relationship with citizenship qualifications and critical thinking skills will be investigated through student teachers.

This study employs a survey research method. In order to collect data two different research tools are used. The data on student teachers' citizenship skills were gathered through a „Citizenship Qualifications Scale" developed by Yucel, Acun, Demirhan and Goz. The scale has two parts. First part contains questions on demographic information about teachers and teachers' professional practice. Second part of the scale includes question/statements to determine teachers' level of knowledge on citizenship themes, level of their behaviors and level of their importance attribution on the same themes. Those themes are categorized as „Active Citizenship" , „Environmental Issues" , „Economy and Consumer Rights" , „Global Issues" , „Democracy: Equality and Respect" and „Society and Individual" . In order to obtain information on their level of knowledge, behaviors and importance attribution on those 6 categories, 4 items were formulated. Likert type scale was used ranging from 1 to 5. The total reliability of the scale was ,89 Cronbach' s Alpha.

In order to measure the level of student teachers' critical thinking skills, the Cornell Critical Thinking Test Level Z (CCTTLZ) developed by Ennis and others and adopted into Turkish by Akar, Acun, Gulveren and Yucel was employed. Cornell Critical Thinking Tests consists of two measurement tools, the first one is Level X and the second one is Level Z. The Level X is designed to be used for the students attending grades 4-14. On the other hand, the Level Z appropriate to be used to measure the thinking skills of talented secondary school students and bachelor degree students or those in graduate level. Considering the age and education level of the participants, the Level Z test was used in this study. The reliability score of the adopted scale was ,60 Cronbach' s Alpha. The reliability score of original scale ranged between ,49 and ,90 in different studies. The sample of this study consisted of 93 first year student teachers studying in the Faculty of Education in Usak University.

The data collected was analyzed by using SPSS 13.00. The analyzed data revealed that the highest score obtained was about student teachers' importance attribution to citizenship by 4,25 out of 5..

According to the research findings, student teachers' level of information/knowledge on various aspects of citizenship, their citizenship behaviors and the importance they attribute to citizenship are all in quite high level. However, student teachers' score on critical thinking scale was relatively 19,60 out of 52. The findings also show that there is an average level of relationships between student teachers' citizenship skills and their critical thinking skills.

Key Words: citizenship, critical thinking skills, citizenship skills, student teachers

Giriş

Günümüzde vatandaşlık eğitimi yaşam boyunca bireye kazandırılması hedeflenen iyi bir insan ve iyi bir birey olma davranışlarının kazandırılmasının yanında kendinin ve çevresindekilerin farkında, özsaygısı yüksek olduğu kadar çevresindekilere de saygı duyan bireyler yetiştirmek için çok önemli bir araçtır. Bu açıdan bakıldığında vatandaşlık eğitimi, bireye eğitim, öğretimle kazanacağı temel becerilerin yanında temel hak ve özgürlüklerinin farkında olma, vatandaşlık bilincine sahip olma, ulusal ya da evrensel boyutta bu konulardaki hassasiyetleri anlayıp eleştirebilme ve benimseyebilme gibi çok önemli özelliklerin kazandırılabilceği bir fenomendir. Vatandaşlık eğitimi son yıllarda çağdaş, demokratik, modern, eğitim sistemlerinde olduğu gibi ülkemizde de önem verilen bir konu haline gelmiştir.

Vatandaşlık eğitimi ilk başta devletine yararlı iyi vatandaşlar yetiştirmek iken günümüzde yaratıcı, eleştirel düşünen, katılımcı, işbirliği, içinde çalışabilen, empati becerisine sahip, çevresine duyarlı bireyler yetiştirme halini aldı. 2005 yılında uygulamaya giren ilköğretim programı bireyi ön plana çıkarmıştır. Yeni ilköğretim programına göre 21. yy vatandaşı sorgulama, eleştirel düşünme, yaratıcılık, teknolojiyi doğru ve etkili kullanma, akademik araştırmalar yapabilme, problem çözme, girişimcilik gibi özelliklere sahip bireylerdir (İlköğretim Programı, 2005). Bu bağlamda açıkça görülüyor ki yeni programın özünde eleştirel düşünme becerisi kazandırmak ve bilinçli vatandaşlar yetiştirmek birbirleriyle ilişkilidir. Yapılan bu çalışma ileride vatandaşlık eğitimi vermekle sorumlu olan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme, vatandaşlık beceri düzeylerini ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarmak açısından çok önemlidir.

Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi

Eğitim faaliyetleri, kalıp bir insan tipi yaratmayı değil; çağın şartlarına uyum sağlayabilen, toplum hayatında başarılı bireyler yetiştirmeye yönelik olmalıdır. Bunun

içinde eğitim sistemi sürekli değişime ve gelişime açık olmalıdır. Bu tanımlardan hareketle vatandaşlık eğitimi de bireyin kendi haklarını, özgürlüklerini, sorumluluklarını kısaca toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşaması için gerekli bütün yeterliliklerin kazandırılması sürecidir. Vatandaşlık eğitimi tanrı egemenliğinden halkın egemenliğine geçiş, aydınlatma süreci, bireylere değer vermeye başlanması, toplumsallaşma ve ailenin ya da kilisenin yerine okulun geçmesi ile vatandaşlık eğitimi devletin görevi haline gelmiştir.

Vatandaşlık kavramı, demokrasinin ne olduğunun ve nasıl işlediğinin anlaşılmasında çok önemli bir ipucudur. Bu nedenle demokrasi eğitimiyle ilgili öğrencilerin, vatandaşlığın ne olduğunu, çeşitli politik sistemlerde nasıl oluşup nasıl kaybolduğunu, ne gibi haklar, sorumluluklar, görevler getirdiğini ve ülkelerin kurumlarıyla ne şekilde bağlantılı olduğunu bilmeleri gerekmektedir (Patrick, 1999).

Yaşam biçimi olarak kabul edilen demokrasinin değerlerinin kazandırılmasında, aileden sonra ikinci önemli toplumsal kurum okuldur. Demokratik değerlerin yalnızca bilgi düzeyinde öğrencilere kazandırılması yeterli değildir. Demokratik değerlere ilişkin bilgilerin kazanılmasından çok bu bilgilerin davranışa dönüşmesi önemlidir. Bu nedenle, okuldaki yapılanma ve ilişki biçimleri demokratik ilkeler çerçevesinde gerçekleştirilmelidir (Kıncal, 2002).

Günümüz toplumlarının okullarda beklentisi öğrencilerin, bilgi kaynaklarına ulaşabilen, bilgiyi yorumlayabilen, kullanabilen, bilgiyi günün koşullarına göre yeniden düzenleyebilen ve çağın gerektirdiği donanıma sahip, değişikliklere dinamik bir biçimde uyum sağlayabilen, öğrenmekten keyif alan bireyler olarak yetişmesidir. Aynı zamanda bunlara ek olarak iletişim becerileri güçlü, problem çözebilen, teknolojiyi kullanabilen, eleştirel düşünebilen ve karar verebilen, işbirliği içinde takım çalışmalarına katılabilen, öğrenirken başkalarına da öğretebilen, toplum sorunlarına duyarlı ve çözümler üretebilen bireyler olarak yetişmesidir (Fer & Cırık, 2007; Vural, 2008).

Bu nedenle okullar, bilgili, etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirmek için öğrencilere gerekli olan entelektüel becerileri kazandırma yoluna gitmelidir. Entellektüel beceriler içerisindeki en önemli beceri ise düşünme becerisidir. Öğretmenlerin vatandaşlık eğitiminde, öğrencilere düşünme becerilerini kazandırmaları için her şeyden önce kendileri bu becerilere sahip olmalı ve öğrenci katılımlı bir sınıf

ortamı yaratarak, öğrencileri soru sormaya, araştırmaya, düşünmeye, analiz etmeye teşvik etmelidirler

Bireylerin toplum içinde etkili bir şekilde yaşamlarını devam ettirebilmeleri kendilerini ifade edebilmeleri yani anlamlı öğrenmelerin oluşabilmesi ve kalıcılığın sağlanabilmesi ancak bireyin öğrenme sürecine aktif katılımı ve çevresiyle etkileşimi sonucunda gerçekleşir (Fer & Cırık, 2007). Kıncal (2002)'a göre de öğrencileri deneyimlerinin ötesinde eleştirel düşünebilen, sağlıklı bir düşünce yapısına sahip bireyler olarak toplum yaşamına dahil etmek vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin temel amacıdır. Birleşmiş Milletler On Yıl Eylem Planı ile İnsan Hakları Eğitimi Ulusal Planları Hazırlama Yönergesinde şöyle tanımlamaktadır; Vatandaşlık eğitimi bilgi, yetenek, anlayış ve davranışlardan oluşan evrensel bir insan hakları kültürü aşılıp yetiştirmeyi amaçlayan, bilgilendirme ve eğitim etkinliklerinin tümüdür (Gülmez, 2004).

Yukarıda da belirtildiği üzere yapılan çalışmalar incelendiğinde geçmişten günümüze kadar olan yurttaşlık eğitiminin ötesinde vatandaşlık eğitiminin amacı sadece yurdunu milletini seven, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı gerektiğinde her türlü fedakârlığa hazır bireyler yetiştirmek değildir. Aksine yaşam boyu bireye kazandırılması hedeflenen iyi bir insan ve iyi bir birey olma davranışlarının kazandırılmasının yanında kendini gerçekleştiren, özsaygısı yüksek, kendi potansiyelinin farkında olduğu kadar başkalarının da farkında olan, farklılıklara saygı duyan, hak ve sorumluluklarını bilen, yaratıcı, eleştirel düşünebilen yeni teknolojileri aktif ve doğru olarak kullanabilen bireyler yetiştirmektir.

Eleştirel Düşünme

Kuşkusuz bireylerin güçlüklerle başa çıkmalarında onlara yol gösterme işinde en büyük sorumluluk eğitim kurumlarına düşmektedir. Bu çerçevede okulların en önemli görevini; “geçmişi, şimdiki ve geleceği anlayabilen ve yorumlayabilen ve ileride içinde yaşayacağı toplum tipine ve zaman kesitine uyum sağlayabilen insanlar yetiştirmek” şeklinde ifade etmek mümkündür (Ergün, 1996). Burada şu soru akla gelebilir: Bireylerin bugünün koşullarına ve orta ve uzun vadedeki dünya koşullarına uyum sağlayabilmeleri için sahip olmaları gereken temel beceriler nelerdir? Bugün pek çok bilim adamı ve düşünürün bireylerin sahip olmaları gereken en önemli becerilerden

birinin “eleştirel düşünme” olduğunu ifade ettiklerini söylemek mümkündür (Fung, 2005; Gomez, 2002; Halpern, 2003; Siegel, 1988).

Eleştirel düşünme becerisi ise şu şekilde anlatılmaktadır: Eleştirel düşünme; kuşku temelli sorgulayıcı bir yaklaşımla konulara bakma, yorum yapma ve karar verme becerisidir. Sebep-sonuç ilişkilerini bulma, ayrıntılarda benzerlik ve farklılıkları yakalama, çeşitli kriterleri kullanarak sıralama yapma, verilen bilgilerin kabul edilebilirliğini, geçerliliğini belirleme, analiz etme, değerlendirme, anlamlandırma, çıkarımda bulunma gibi alt becerileri içerir (İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, 2005).

Ennis (1985), Eleştirel Düşünmeyi: „Bireyin ne yaptığı veya inandığıyla ilgili karar verirken akla uygun ve derinlemesine biçimde düşünmesi olarak tanımlanmıştır. Başka bir tanım ise: Eleştirel Düşünme herhangi bir konuda en mantıklı ve açıklanabilir noktaya ulaşmada, rasyonel düşünme önündeki birçok engeli fark etme ve üstesinden gelme çabalarında aklımızı ve zekâmızı etkili bir şekilde kullanma sürecidir (Haskins, 2006).

Cüceloğlu (1999), eleştirel düşünmeyi, kendi düşünce süreçlerimizin bilincinde olarak, başkalarının düşünce süreçlerini göz önünde tutarak, öğrendiklerimizi uygulayarak kendimizi ve çevremizde yer alan olayları anlayabilmeyi amaç edinen aktif ve organize zihinsel süreç olarak tanımlamaktadır. Watson ve Glasser’e göre ise eleştirel düşünme; geçerli çıkarsamaları yapabilme, tümdengelimli muhakeme ve değerlendirme yapabilme becerilerinin bir bileşkesi olarak tanımlanmaktadır. Onlara göre eleştirel düşünme; problem çözme, sorgulama ve araştırma davranışlarını kapsayan bir süreçtir ve bu süreç hem beceri hem de tutum olarak ifade edilmektedir (Beckett, 1996).

Araştırmacı ve teorisyenler eleştirel düşünmeyi farklı farklı tanımlamalarına rağmen, eleştirel düşünmenin tartışmaları değerlendirme ve bilgiyi doğru olarak kullanabilme yeteneği olduğu konusunda anlaştıkları görülmektedir (Williams vd., 2003). Tüm tanımların ortak noktaları gözden geçirilecek olursa eleştirel düşünmede geçen anahtar kelimelerin; “Aktiflik, amaçlılık, derinlemesine düşünme, odaklanma, gözlem, yorumlama, sorgulama, yargılama, çıkarım, bilgiyi kullanma, kalıp yargıları fark etme, analiz, değerlendirme, mantık, problem çözme ve empati,” olduğu söylenebilir (Akar, 2007).

Genellikle ileri düzey düşünenlerin iyi vatandaş oldukları, eleştirel düşünme eğitiminin ileri düzeyde düşünebilen insanlar yetiştirdiğine inanılır. Eleştirel düşünmenin öğrencilerde geliştirilmesi konusunda genelde bir söz birliği olmasına karşın bunun nasıl yapılacağı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde çok sayıda tanım yapıldığı, özelliğın sıralandığı ve çok değişik eğitim programlarının önerildiğı görülmektedir (Fung, 2005).

Vatandaşlık Eğitimi ve Eleştirel Düşünme

Hem eleştirel düşünme hem de vatandaşlık eğitiminin temel amacı kamu hayatında aktif katılımı ihtiyaç duyulan becerilerin kazandırılması, kendisini ve yaşadıkları toplumdaki bireyleri tanıyan, farklılığa önem gösteren, sosyal ve ahlaki sorumluluklara sahip, toplumun değerlerine saygılı, barışçıl şekilde çatışmalara çözüm yolu bulabilen ve dinlemeyi bilen bireyler yetiştirmektir. Bazı yaklaşımlarda eleştirel düşünme bir beceri olarak tanımlanmaktadır.

Toplumda daha demokratik daha iyi vatandaşlar yetiştirebilmek için okullarda verilen vatandaşlık eğitiminde bir takım değişikliklerin yapılması gerekmektedir. Öncelikle iyi bir vatandaş olmanın en önemli ölçütlerinden birisi eleştirel düşünme becerilerine sahip olmaktır. Eleştirel düşünme becerilerini okullarda kazandırabilecek kişiler ise öğretmenlerdir. Bütün öğretmenlerin özellikle de vatandaşlık eğitimini veren öğretmenlerin eleştirel düşünme becerilerini öğrencilere kazandırabilmesi için öncelikle kendilerinin bu becerilere sahip olması ve davranışlarıyla öğrencilere rol model olması gerekir.

Hicks (2001), çocukları daha eleştirel ve daha yaratıcı düşünen birer vatandaş olabilmeleri için su konularda eğitilmesi gerektiğini ifade etmektedir:

- Kendilerini ve toplumu etkileyen konular üzerinde kendi görüşlerini yazma ve konuşma, fikirlerini açıklama,
- Konu, sorun ve olaylar üzerinde tartışma, araştırma ve münazara yapma,
- Farklılıkları alternatiflere bakarak, kararlar vererek ve seçimleri açıklayarak çözme,
- Dünyayı global bir topluluk olarak görmek ve bunun politik, ekonomik, çevresel ve sosyal anlamları,
- Uzlaşma, karar verme, okul ve toplum temelli faaliyetlerde sorumluluk almak.

Yeni uygulamaya konulan programlar incelendiğinde 21. yüzyılın insanının sahip olması gereken temel becerilen kazandırılmasının hedeflendiği görülmektedir. Tüm programların ortak hedefi olan bu beceriler; “eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma-sorgulama, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik ve Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerileri” olarak sıralanmıştır (İlköğretim programları, 2005).

Yeni programlarda eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasına büyük önem verildiği, buna paralel olarak da kazanım ve etkinliklerin tasarlandığı görülmektedir (Ata, 2009; Safran, 2004). Şüphesiz sadece program değişikliğinin bireylere bu becerileri kazandırması beklenemez. Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini öğrenebilmesi, öğretmenlerin de bu konuda eğitilmiş olmalarıyla ilgilidir (Demirel, 2002).

Eleştirel düşünmenin başta verilmiş olan tanımı ışığında yukarıda söylenenlere bakıldığında, günümüz birey ve demokratik vatandaş profilinin ana boyutları içinde eleştirel düşünmenin önemi ve vazgeçilmez yeri açıkça görülmektedir.

Yeni öğretim programlarının amacına ulaşmasında en önemli faktörlerden bir tanesi şüphesiz ki öğretmendir. Öğretmenler ideal olarak konulan hedeflere ulaşma ve 2005 yılından beri uygulanmakta olan vatandaşlık eğitimi ve eleştirel düşünme yeterliliklerinin kazandırılmasında değişimi gerçekleştirenler olması noktasındaki rolleri en vazgeçilmezlerdendir. Öğrencilere programın öngördüğü bilgi ve becerilerin kazandırılmasında başarının ön koşulu bu eğitimi verecek öğretmenlerin kendilerinin bu bilgi ve becerilerle donatılmış olmasıdır. Öğretmenlerin kendilerinin vatandaşlık yeterlilik düzeyleri ya da çağdaş değerler ışığında ne kadar iyi vatandaş oldukları çok önemlidir. Ersoy (2007), yaptığı çalışmada demokratik sınıf ortamının, öğrencilere vatandaşlık yeterliklerini kazandırmada önemli bir role sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca başka bir çalışmada öğretmenlerin sınıf içindeki davranışlarının, öğrencilerin bilgi ve kavrama düzeyi ile akademik benliğini olumlu yönde geliştirdiği bulgusuna ulaşılmıştır (Yağcı, 1997).

Aynı şekilde öğretmenlerin eleştirel düşünme beceri düzeyleri öğrencilere bu becerileri kazandırmada başarıları etkileyecektir. Ülkemizde, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerilerini ölçmeye yönelik yapılan çalışmalarda öğretmen

adaylarının eleştirel düşünme becerilerinin istenilen düzeyde olmadığı belirlenmiştir (Akar, 2007; Gülveren, 2007; Kökdemir, 2003; Kürüm, 2002).

Teorik olarak ilişkileri açıkça ortaya konmuş olan eleştirel düşünme becerileri ile vatandaşlık becerileri arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması için öğretmen adayları üzerinde bir araştırma bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu araştırmanın amacı Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf, Sosyal Bilgiler ve Türkçe Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişkiyi tespit etmektir.

Yöntem

Bu çalışma tarama modelinde ilişkisel bir çalışmadır. Bu çalışmada aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranacaktır.

1. Öğretmen adaylarının;
 - a. Vatandaşlık konuları ile ilgili bilgi seviyesi
 - b. Sergiledikleri vatandaşlık davranışları
 - c. Vatandaşlık konularına verdikleri önem ne düzeydedir?
2. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri ne düzeydedir?
3. Öğretmen adaylarının vatandaşlık becerileri ile eleştirel düşünme becerileri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Yukarıdaki sorulara cevap bulabilmek için iki farklı ölçme aracı kullanılmıştır. Çalışma grubu Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf, Sosyal Bilgiler ve Türkçe Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören";5 öğretmen adaylarından oluşmuştur. Öğrencilerin vatandaşlık yeterliliklerini ölçmek amacıyla Yücel, Acun, Demirhan ve Göz (2010), tarafından daha önce bu konuda yapılan çalışmalar, kullanılan ölçme araçları incelenerek, evrensel düzeyde 21. yüzyıl ideal vatandaşlık özelliklerini temsil eden maddeler temel alınarak belirtke tablosu hazırlanmıştır. Ölçek maddeleri havuzu oluşturulduktan sonra uzman görüşüne başvurulmuş, „Vatandaşlık Yeterlilikleri Ölçeği ilk haliyle geliştirilmiştir. Pilot çalışmanın sonunda toplam 94 maddeden 10 tanesi ölçekten çıkarılmıştır. Hazırlanan bu ölçekte 5li Likert tipi derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Likert tipi derecelendirme ölçeğinde vatandaşlık konularına ait bilgi ve önemseme düzeylerini ölçen sorularda hiç ile çok, sergiledikleri vatandaşlık

davranışlarını ölçmek için ise hiçbir zaman ile her zaman arasında bir derecelendirme kullanılmıştır.

Şekil 1. Vatandaşlık Yeterlilikleri Ölçeği Seçenekleri

Bilgi	Hiç	2	3	4	Çok
Davranış	Hiçbir zaman	2	3	4	Her zaman
Önemseme	Hiç	2	3		Çok

Vatandaşlık yeterliliği ölçeği iki bölümden oluşmuştur. Birinci bölümünde, öğretmen adaylarının kişisel bilgileri, ikinci bölümünde ise vatandaşlık bilgi düzeyleri, sergiledikleri vatandaşlık davranış düzeyleri ve vatandaşlık konularını önemseme düzeylerini ölçmeye yönelik 6 vatandaşlık temasını içeren toplam 84 madde yer almaktadır. Ölçek „Vatandaşlık Yeterlilikleri Ölçeği“ nin pilot çalışması 2008- 2009 öğretim yılı Uşak Üniversitesi Eğitim Fakültesi sınıf öğretmenliği bölümünde eğitim gören 150 öğretmen adayıyla yapılmıştır. Ölçeğin güvenirlik değeri Cronbach Alpha ,89 dur.

Eleştirel düşünme beceri düzeylerinin ölçülmesi için ise Ennis ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen ve Akar, Acun, Gülveren ve Yücel tarafından Türkçeye uyarlanan Cornell Eleştirel Düşünme Testi Düzey Z (CEDTDZ) kullanılmıştır. Cornell Eleştirel Düşünme Testleri Düzey X ve Düzey Z olmak üzere iki ayrı ölçme aracını ihtiva etmektedir. Düzey X, 4 ila14. sınıflara uygun bir ölçme aracıdır. Düzey Z ise yetenekli orta öğretim öğrencilerine ve lisans ve üzeri gruplara uygundur. Bu araştırmada çalışma grubunun özellikleri uygun olduğundan Düzey Z kullanılmıştır. Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri anketinin güvenilirliğini tespit etmek için Cronbach Alpha katsayısı kullanılmıştır. Güvenirlik katsayısı ,60 bulunmuştur. CEDTDX güvenirlik katsayısı ,67 ile ,90 arasında, CEDTDZ güvenirlik katsayısı ,49 ile ,87 arasında değişmektedir (Ennis vd., 2005). Orijinal dilinden başka bir dile uyarlanan bir ölçeğin güvenilirliğinde düşüş olması doğaldır.

Araştırmadan elde edilen verilerin çözümlenmesinde SPSS 13.00 paket programı kullanılmıştır. Eleştirel düşünme becerileri için öğrencilerin CEDTDZ testinde yer alan sorulara verdikleri doğru cevaplar “1”, yanlış cevaplar ise “0” olarak kodlanmış ve bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Öğrencilerin sorulara verdikleri cevaplar üzerinde

düzeltilme formülü uygulanmamış, hesaplamalar öğrencilerin verdikleri doğru cevapların üzerinde gerçekleştirilmiştir. CEDTDZ'nin tümü ve alt boyutlarına ilişkin değerler ayrı ayrı toplanmıştır. Tüm istatistiksel işlemler hesaplanan toplam puanlar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular için ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmış ve bulgular ve yorumlar bölümünde tablolar halinde verilmiştir. CEDTDZ ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki Pearson Korelasyonu ile analiz edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular üç aşamada sunulmuştur. Birinci aşamada öğretmen adaylarının „Vatandaşlık Yeterlilikleri Ölçeği“ne verdikleri yanıtlardan yola çıkılarak vatandaşlık konularındaki bilgi düzeyleri, vatandaşlık davranışı gösterme düzeyleri ve vatandaşlık konularına atfettikleri önem düzeylerine ait ortalamalar verilmiştir. İkinci aşamada ise öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilik düzeyleri ortalamaları ve eleştirel düşünme becerileri ortalamaları arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon değerleri tablo halinde verilmiştir.

Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Bilgi, Davranış ve Önemseme Düzeyleri

Tablo 1: Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Bilgi, Davranış ve Önemseme Düzeyi Ortalamaları

	Bilgi	Davranış	Önemseme
N	93	93	93
Ortalama	3,70	3,82	4,25

Tablo 1 de öğretmen adaylarının vatandaşlık konularına ait bilgi düzeyleri, sergiledikleri vatandaşlık davranış düzeyleri ve vatandaşlık konularına atfettikleri önem düzeyleri ortalamalarına yer verilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde öğretmen adaylarının bilgi, davranış ve önemseme düzeyleri ortalamalarının 3,50 nin üstünde olduğu tespit edilmiştir. Öğretmen adaylarının sahip oldukları bilgi düzeyleri ve sergiledikleri davranış düzeyleri ortalamaları birbirine yakın iken en yüksek ortalamaya sahip kategorinin vatandaşlık konularına atfettikleri önem olduğu görülmektedir. Sonuçlar açıkça gösteriyor ki öğretmen adayları iyi vatandaşlık davranışları sergilemenin önemli

olduğunu hissetmelerine rağmen, iyi vatandaşlık davranışlarını gösterme düzeyleri, bu davranışlara atfedilen önem derecesine göre düşüktür. Bu durum beklenmeyen bir sonuç değildir. Çünkü herhangi bir konuda bilgi sahibi olmak ve o konuya önem vermek, bireylerin gösterdikleri davranışlara da yansıtacağı anlamına gelmemektedir.

Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri ve Eleştirel Düşünme Becerileri

Tablo 2: Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri ve Eleştirel Düşünme Becerileri Ortalamaları

	N	Ortalama	Standart Sapma
CCTT Z T	93	19,60	4,93
Vatandaşlık Yeterlilikleri	93	3,95 (% 78)	,60

Tablo 2 de öğretmen adaylarının „Vatandaşlık Yeterlilikleri Ölçeği ve CCTZ“ye verdikleri yanıtların ortalamaları karşılaştırılmıştır. Tabloda da görüldüğü gibi öğretmen adaylarının CCTZ yer verdikleri yanıtların ortalamaları 19,60 dır. Testten alınabilecek maksimum puanın 52 olduğu düşünüldüğünde öğretmen adaylarının CEDTDZ testinden aldıkları puanların ortalamasının düşük olduğu söylenebilir. Ennis ve diğerleri (2005), tarafından yapılan çalışmada üniversite 1. Sınıf öğrencilerinin testin toplamından aldıkları puanların ortalaması ise 26,4 olarak bulunmuştur. Araştırma bulgusu hem Cornell hem de testten alınabilecek maksimum puanla karşılaştırıldığında çalışma grubunda yer alan öğretmen adaylarının eleştirel düşünme beceri düzeylerinin yeterli olmadığı şeklinde yorumlanabilir. Öğretmen adaylarının CEDTDZ’den testinden düşük puan almalarının bir nedeni de aldıkları eğitimin içeriği olabilir. Geçmişten günümüze Türkiye’deki eğitim programları incelendiğinde 2005 yılında uygulamaya giren İlköğretim programına kadar uygulanan programların içeriğinde eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik kazanımlar ve etkinlikler çok fazla yer tutmamaktaydı.

Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri ve Eleştirel Düşünme Becerileri Arasındaki İlişki

Tablo 3: Öğretmen Adaylarının Vatandaşlık Yeterlilikleri ve Eleştirel Düşünme Becerileri Ortalamaları Arasındaki İlişkiyi gösteren Korelasyon Tablosu

	CCTT Z	Vatandaşlık yeterlilikleri
CCTT Z	1	,314(**)
Vatandaşlık Yeterlilikleri	,314(**)	1

Tablo 3'te öğretmen adaylarının „Vatandaşlık Yeterlilikleri Ölçeği ve CEDTDZ „e verdikleri yanıtların ortalamaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Tablo incelendiğinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerileriyle, vatandaşlık düzeyleri arasında ,31 lik pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu (,31) düzeyindeki bir ilişki ortaya yakın düzeyde bir ilişki olmakla birlikte beklenenden daha düşük seviyededir (Büyüköztürk, 2007). Bununla birlikte bu sonuç eleştirel düşünme becerileri ile vatandaşlık davranışları arasındaki ilişkinin varlığına dair bir kanıttır. Teorik olarak bu iki değişken arasında daha güçlü ve doğrudan biri ilişki bulunmaktadır (Colville & Clarken, 1992; Leming, 1998).

Sonuç

Toplumların medeni milletler seviyesine gelebilmesi için o toplumu oluşturan bireylerin aktif, üretken ve sorumlu olma gibi yetileri taşıması çok önemlidir. Bireylerin aktif, sorumlu ve üretken hale gelmesi hiç şüphesiz ki aldıkları eğitimlerden ve kişisel yaşantılarından kaynaklanmaktadır. O zaman gelişmekte ya da gelişmekte olan ülkelerin eğitim programların vatandaşlık ve eleştirel düşünme eğitime yönelik kazanımların ve etkinliklerin olması gereklidir.

Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme beceri düzeylerini ve bu iki değişken arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan çalışmada öğretmen adaylarının yaklaşık %73 oranında iyi vatandaşlık davranışlarını gösterdikleri belirlenmiştir. Bu oran düşün bir oran değildir. Alanda yapılan diğer çalışmalarda incelendiğinde ancak bazı araştırmalar öğretmenlerin büyük bir çoğunluğunun sınıf ortamında da demokratik davranmadığı, hoşgörülü olmadığı veya nitelik olarak uygun yeterliliğe sahip olmadıkları sonuçlarına ulaşmışlardır (Güven, 2002; Kıncal, 2000).

Diğer çalışmalar öğretmenlerin vatandaşlık ve demokrasiye dersine dair ya da demokratik uygulamalarının başka öğretmen grupları veya öğretmen adaylarıyla karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bir çalışmada öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarının öğretmen adaylarıyla karşılaştırılmıştır, öğretmen adayları ve öğretmenler arasında anlamlı bir fark bulmamıştır (Gürşimşek & Göregenli, 2004). Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterliliklerini çeşitli temalarda bilgileri, o temalarda gösterdikleri davranışları ve onlara verdikleri önem bakımından analiz eden bir çalışma yapılmamıştır.

Bu çalışmada eleştirel düşünme becerileri ise 52 soru üzerinden 19.60 bulunmuştur. Türkiye’de yapılmış olan çalışmalar üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme becerileri testlerinde düşük puanlar aldıklarını göstermektedir. Watson-Glasser Eleştirel Düşünme Gücü Testini kullanarak yaptığı çalışmada, Kürüm (2002) öğretmen adaylarının orta düzey bir eleştirel düşünme düzeyine sahip olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde, başka eleştirel düşünme testlerini kullanan araştırmacılarda üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme becerilerinin yüksek olmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır (Akar, 2007; Gülveren, 2007).

CEDTDZ ile aynı sınıf seviyelerinde yurt dışında yapılan çalışmaların sonuçlarını göre (26,4) bu puanlar nispeten düşük çıkmıştır (Ennis vd., 2005). Yurt dışında eleştirel düşünme becerileri ile ilgili çok sayıda çalışmalar yapılmıştır. Bu da belirli normların oluşmasını sağlamış görünmektedir. Ülkemizde de farklı sınıf ve seviyelerde çok sayıda yeni çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sayede ülke çapında normlara ulaşılabilecek ve ülke içi normlara göre değerlendirmeler yapılabilecektir.

Öğretmen adaylarının eleştirel düşünme becerileri ile vatandaşlık skorları arasında da ,31 lik düşük bir ilişki bulunmuştur. Kavramsal olarak incelendiğinde bu iki değişken arasında pozitif bir ilişkinin bulunması beklenen bir durumdur. Bu çalışmadaki ilişkinin düşük seviyede olmasını Türk okullarında eleştirel düşünmenin sistem içerisine entegre edilmiş olmamasından ve öğrencilerin aldıkları eğitimlerden kaynaklandığı söylenebilir. Konunun daha iyi aydınlatılabilmesi için yeni çalışmalara gereksinim bulunmaktadır

Bundan sonraki çalışmalarda CEDTDZ’nin Türkçe ye uyarlaması geliştirilmeli ve 2005 yılından itibaren uygulamaya koyulan eğitim programlarına göre eğitim almış öğrencilerle çalışılmalıdır.

Ek olarak araştırmacılara iyi vatandaş olma davranışlarını etkileme olasılığı bulunan farklı değişkenler işe koşularak (medya okuryazarlığı, yaratıcı düşünme, problem çözme, girişimcilik becerisi vb.) farklı çalışmaların yapılması önerilebilir.

Kaynakça/References

- Akar, C. (2007). *İlköğretim Öğrencilerinde Eleştirel Düşünme Becerileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ata. B. (2009). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. C. Öztürk (ed). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. 34-47. Ankara: PegemA.
- Beckett, R. G. (1996). *Critical Thinking and Self Efficacy in Autodidactic Learning: The Effects of Program Type, Self Esteem and Program Characteristics*, 12.07.2010 from <http://digitalcommons.uconn.edu/dissertations/AAI9639392>
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 8.baskı. Ankara: PegemA
- Colville, J.K. and Clarcken, R.H. (1992). *Developing Social Responsibility through Law-related Education*. San Francisco, CA: American Research Association.
- Cüceloğlu, D. (1999). *Yeniden İnsan İnsana*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Demirel, Ö. (2002). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: PegemA.
- Ennis, R. H. (1985). *A Logical Basis for Measuring Critical Thinking Skills*. Educational Leadership. 43 (2).
- Ennis, R.H., Millman, J. and Thomko, T. N. (2005). *Cornell Critical Thinking Tests Level X and Level Z Manual*. The Critical Thinking Co. USA
- Ergün, M. (1996). *Eğitim Felsefesi*. Ocak Yayınları. Ankara.
- Ersoy,A. F. (2007). *Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin Etkili Vatandaşlık Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Fer, S. ve Cırık, İ. (2007). *Yapılandırmacı Öğrenme: Kuramdan Uygulamaya*. İstanbul: Morpa Yayınları
- Fung, I. (2005). Critical Thinking as an Educational Goal: a Fulfilled or Unfulfilled Promise, 06.08.2010 from http://www.pesa.org.au/papers/2005-papers/Paper-14_Irene_Fung.doc.

- Gomez, F. Jr. (2002). Education As If People Matter: A Call for Critical Thinking and Humanistic Education, 14.09.2010 from <http://www.cavehill.uwi.edu/bncde/belize/conference/papers/gomez.html>.
- Göz, N. L. (2010). *İlköğretimde Demokrasi ve Vatandaşlık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak
- Gülmez, M. (2004). *Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Gülveren, H., (2007). *Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerileri ve Bu Becerileri Etkileyen Eleştirel Düşünme Faktörleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İzmir.
- Gürşimşek, I. ve Göregenli, M. (2004). Öğretmen adayları ve öğretmenlerde demokratik tutumlar, değerler ve demokrasiye ilişkin inançlar. *II. Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu* içinde (ss. 77-85). Mayıs 2000. Çanakkale: ÇOMÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Güven, S. (2002). *İlköğretim 7. ve 8. sınıflarda okutulmakta olan vatandaşlık ve insan hakları dersini veren öğretmenlerin nitelikleri ve derste karşılaştıkları problemler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.
- Halpern, D. F. and Riggio, H. R. (2003). *Thinking Critically About Critical Thinking*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Assosiation, Inc. Publishers
- Haskins, G. R. (2006). *A Practical Guide to Critical Thinking*, 10.06.2010 from <http://skepdic.com/essays/haskins.pdf>.
- Hicks, D. (2001). Re-examining the Future: The Challenge for Citizenship Education. *Educational Review*, 53 (3), 229-240.
- Kıncal, R. Y. (2000). İlköğretim öğretmenlerinin davranışlarının demokratiklik düzeyi. *II. Ulusal Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu* içinde (ss. 426-431). Mayıs 2000. Çanakkale: ÇOMÜ Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kıncal, R. Y. (2002). *Vatandaşlık Bilgisi*. Ankara: Mikro Yayınları.

- Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Kürüm, D. (2002). *Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Leming, J. S. (1998). Some Critical Thoughts About The Teaching of Critical Thinking. *Social Studies*, 89 (2), 61–66.
- MEB (2005). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu 4-5 sınıflar*. Ankara: Talim ve Terbiye Başkanlığı Yayınları.
- Patrick, J. J. (1999). *The Concept of Citizenship in Education for Democracy*. Bloomington: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education
- Safran, M. (2004). İlköğretim Programlarında Yeni Yaklaşımlar: SOSYAL BİLGİLER. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 5, 54-55
- Siegel, H. (1988). *Educating Reason: Rationality, Critical Thinking, and Education*. Routledge, New. York.
- Vural, M. (2008). *En Son Değişiklikleriyle İlköğretim Okulu Ders Programları*. Erzurum: Yakutiye Yayıncılık.
- Williams, R.L. (2003). *Critical thinking as a predictor and outcome measure in a large undergraduate educational psychology course*. Office of Educational Research and Improvement.
- Yağcı, E. (1997). Sınıf içi demokratik öğretimin öğrenci erişisi ve akademik benlik kavramına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 171-179.